

Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць. Випуск 56. – К., 2012. – С. 17-23. – С. 18.

4. Директорія УНР у Вінниці у грудні 1918 р.: документи і матеріали / Автори вступної статті та упорядники: О. М. Кравчук, С. Л. Калитко, І. І. Ратушняк. Вінниця, 2020. 268 с.

5. Жванко Л. М. Біженство Першої світової війни в Україні: Документи і матеріали (1914 – 1918 рр.): монографія. Х.: ХНАМГ, 2010. 360 с.

6. Подільські губерніяльні відомости. – 1918. - №53. 12 червня.

7. Подільські губерніяльні відомости. – 1918. - №63. 31 липня.

8. Ратушняк І. І. Спроба стабілізації в соціальній сфері губернської адміністрації Поділля // Філософія в сучасному науковому та соціально-політичному дискурсах. Матеріали доповідей та виступів всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю 16-17 листопада 2023 р. – Вінниця: ТОВ «Друк плюс», 2024. – 204 с., Ратушняк І. І. Спроба відновлення правопорядку у Могилів-Подільському повіті в період Української держави 1918 р. // П'ята Могилів-Подільська науково-краєзнавча конференція. Матеріали конференції 16-17 жовтня 2015 р., м. Могилів-Подільський. – Вінниця: ПП «Балюк І. Б.», 2015, - 536. – с. 196-197.

9. Українська Держава (квітень – грудень 1918 року). Документи і матеріали. У двох томах. / Упоряд. Р. Пиріг (керівник) та ін. – К.: Темпора, 2015. – Т. 2. – 442 с.

10. Українська революція (1917-1921) в іменах: вінницькі сторінки: біогр. довід. / упоряд. Т. Р. Кароєва, відпов. за вип. Ю. А. Зінько; Вінниц. ОДА, Вінниц. обл. рада, Вінниц. держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського. - Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2019. - 320 с.

11. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України, далі – ЦДАВО України. – Ф. 1793. – Оп. 1. – Спр. 3.

12. ЦДАВО України. – Ф. 1793. – Оп. 1. – Спр. 7.

13. ЦДАВО України. – Ф. 1793. – Оп. 1. – Спр. 239.

14. ЦДАВО України. – Ф. 1793. – Оп. 1. – Спр. 240.

Лариса Семенко

ПОДОЛЯНИ – УЧАСНИКИ БОЮ ПІД КРУТАМИ

Стаття про подолян, які брали участь у бою під Крутами 29 січня 1918 р. Більшість з них є уродженцями Подільської губернії, але є і ті, хто пов'язав певний період життя з нашим краєм.

Ключові слова: Крути, бій під Крутами, 29 січня 1918 р., подоляни, Українська революція 1917–1921 рр., наступ, захисники.

Larysa Semenکو

PODOLIANS – PARTICIPANTS IN THE BATTLE UNDER THE KRUTY

The article focuses on Podolyans who participated in the Battle of Kruty on January 29th, 1918. Most were born in Podilia Gubernia, but some spent part of their lives in our region.

Keywords: *Kruty, Battle of Kruty, January 29th, 1918, Podolyans, Ukrainian War of Independence 1917–1921, offense, defenders.*

У дні, коли ми знову боронимо нашу землю від російської агресії, доречно згадати та вшанувати пам'ять подолян, учасників славетного бою під Крутами.

Бій під Крутами 29 січня 1918 р. став символом Визвольних змагань 1917–1921 рр., уособленням героїзму та жертвового подвигу когорти юнаків у боротьбі за незалежність України. Як слушно зауважив Євген Маланюк, «Крути, без сумніву, є і будуть однією з найвеличніших легенд нашої нації» [1, с. 8]. Бій виявився успішною оборонною операцією, оскільки зупинив на кілька днів наступ більшовицької орди під командуванням Михайла Муравйова на Київ. Це дало змогу представникам Української Народної Республіки підписати Брестський мирний договір із країнами Четверного союзу, придушити більшовицьке повстання в Києві, вчасно евакуювати державні установи перед наступом більшовиків.

Вранці 27 січня до станції Крути на допомогу воякам 1-ї Юнацької військової школи ім. Б. Хмельницького, які вже з грудня 1917 р. стояли на захисті в районі Бахмача (нині місто Ніжинського р-ну Чернігівської обл.), прибула студентська сотня (115-130 осіб). «Враження, її приїздом викликане, було таке, якби приїхала ціла дивізія» [2, с. 212]. Незважаючи навіть на те, що студентська сотня не лише не мала доброї військової підготовки, але й належного обмундирування. Активний учасник подій Ігор Лоський згадував: «Розгاردіаш, який панував тоді у Києві, відбився навіть у такій дрібниці, як одягнено й озброєно студентську сотню. Кожний одержав з одягу – штани, подерту шинелю й якусь арештантську шапку. Можна собі уявити, як гротесково виглядала сотня. Пересічний вигляд був такий: власні черевики, салдатські штани, зав'язані в долині мотузком (обвивачів не було), гімназійна, або студентська куртка, або цивільна камізелька і згори шинеля, в якій найменше бракувало одної поли.

Не ліпше виглядала зброя: старі, поржавілі рушниці... І це все в той час, як місяць після того, большевики, захопивши помешкання школи (1-ша Київська юнацька школа ім. Б. Хмельницького. – *Авт.*) знайшли там повні склади новеньких чобіт, одягу, не кажучи вже про амуніцію й зброю» [3, с. 3].

На кінець січня 1918 р. поблизу станції Крути (нині с. Пам'ятне Ніжинського р-ну Чернігівської обл.) налічувалося до 520 українських вояків, юнаків і студентів: «то було-то коло двох сот юнаків, кілька десятків «вільних козаків» (головно старшина) і студентська сотня, здається 116 чоловіка» [3, с. 3]. На чолі військ УНР під Крутами стояв сотник Аверкій Гончаренко. Озброєння складалося з 16 кулеметів та 1 гармати.

На противагу ворог мав бронепотяг, артилерію, десятикратну перевагу в живій силі, резерви «й прихильно настроєне населення» [2, с. 213].

Бій з окупаційними російськими військами відбувся 29 січня 1918 р. і тривав близько шести годин. Завдяки мужності і героїзму, українським воякам вдалося завдати ворогу значних втрат, знищивши близько 300 нападників, і стримати наступ до темряви.

Але перевага окупантів у силі позначилася на перебігу подій. Під натиском ворога українські бійці відступили до ешелонів і вирушили в бік Києва, руйнуючи за собою залізничні колії.

Проте одна студентська чота, 27 хлопців, заблукала в темряві та повернулася до станції Крути, яку вже зайняли більшовики, і потрапила у ворожий полон. Юнаків жорстоко катували, а потім стратили. Коли галичанин Григорій Піпський, учень 2-ї Київської української гімназії ім. Кирило-Мефодіївського братства, перед розстрілом заспівав український гімн, решта хлопців теж почала співати [3, с. 4].

Загалом у бою під Крутами загинуло, за різними оцінками, 70-100 оборонців. Крутянин Михайло Михайлик розповідав, що серед розстріляних була навіть милосердна сестра, яку полонили на станції Крути [4, с. 13].

Після звільнення національними військами більшої частини України від російських загарбників за рішенням Центральної Ради 19 березня 1918 р. майже всіх загиблих вояків-студентів-гімназистів урочисто перепоховали на Аскольдовій могилі в Києві.

У славетному бою прославилися і подоляни, як уродженці Подільської губернії, так і ті, хто певний час тут мешкав, брав активну участь у житті громади, залишив біографічні спогади про край.

Нині відомі 10 імен наших земляків: Сильвестер Бондар, Микола Бублик, Демид Бурко, Оверко Гончаренко, Левко Лукасевич, Стефан Магальяс, Борис Монкевич, Валентин Отамановський, Сидір Пурик-Пуриченко, Анатоль Соколовський. Двоє з них – юнак Микола Бублик та студент Сидір Пурик-Пуриченко – були «замордовані більшовиками після бою під Крутами та перепоховані заходами української влади 19 березня 1918 р. у Києві на цвинтарі «Аскольдова могила» [5, с. 166; 6]. Крутяни-подоляни, які залишилися живими, продовжили боротьбу за Україну у вихорі революційних подій.

Це були зовсім юні хлопці: наймолодшому – Миколі Бублику – лише 17 років, а найстаршому – командир Оверку Гончаренку – 27 років. Дехто навіть не повідомив батьків, що вступив до студентського куреня. Гімназист 2-ї Київської української гімназії ім. Кирило-Мефодіївського братства Ігор Лоський описав від'їзд на фронт студентського куреня: «Посадка відбулася цілком спокійно, якщо не рахувати того, що в останню хвилину прибігла до потягу пані Лукасевич (дружина небіжчика Є. Лукасевича) шукати свого сина Левка, тоді ще

* На жаль, робітники залізничних станцій здебільшого підтримували більшовиків.

учня 6-ї класи, який нелегально вступив до куреня. Бідна мати гірко плакала, вмовляючи сина лишитися, але, звичайно, безуспішно... Під спів «Ще немерла Україна» ешелон рушив на північ...» [3, с. 3].

Публікуємо біографічні матеріали, спогади про хоробрих земляків, які брали участь у доленосних подіях молодої Української республіки, боролися та вмирали «за Україну, за її волю, за честь, за славу, за народ». Про одних крутян-подолян є багато відомостей, а про інших – дуже мало. На жаль, не всі імена встановлено, але пошуки тривають, то ж є надія, що перелік буде доповнюватися. Адже відновити пам'ять про всіх героїв славетного бою – це святий обов'язок українського суспільства.

Бондар Сильвестр (1899–1963) – поручник Армії УНР, старшина Січових Стрільців.

Народився в повітовому містечку Ольгопіль Подільської губернії (нині село Гайсинського р-ну Вінницької обл.). Учасник Української революції 1917–1921 рр., зокрема, бою під Крутами та Другого зимового походу (1921). Після поразки Визвольних змагань емігрував на Захід. 1922 р. потрапив до Франції. Довгий час мешкав поблизу Парижу, а останні роки прожив у с. Камон коло Ам'єн, займаючись городництвом. Брав активну участь у громадській роботі українських товариств, зокрема у місцевій філії ОУРФ*, займався благодійністю, виступав на заході з вшанування пам'яті лідерів Української революції С. Петлюри та Є. Коновальця. Помер 19 жовтня 1963 р. Похорон відбувся 22 жовтня у муніципалітеті Камон департаменту Сомма, на який прийшла велика кількість французів. Відспівував о. Прокопів [8, с. 6].

Бублик Микола (1900–1918) – учасник бою під Крутами.

Народився у містечку Меджибіж на Поділлі (нині селище Хмельницького р-ну Хмельницької обл.). Є інформація про від'їзд у юнацькому віці на навчання до Київського військового ліцею [6], але у Києві такого закладу не було. Ймовірно, навчався у Володимирській київській військовій гімназії або в Першій українській юнацькій школі ім. гетьмана Б. Хмельницького.

Під час наступу більшовицької орди разом з ровесниками долучився до захисту Батьківщини. Брав участь у бою під Крутами і був закатований більшовиками. У березні 1918 р. перед урочистим перепохованням мати їздила на впізнання тіла сина. Про болючі моменти згадувала приятелька родини Олександра Юхимівна Гавришук-Коваль: «Багато років Анна (Анна Іванівна Бублик, мати Миколи Бублика. – *Авт.*) мовчала, бо дуже боялася – час же який страшний був. Але все ж розповіла, що викликали її до Києва на впізнання тіла. Два дні родичі розпізнавали своїх близьких у вагонах, що стояли на залізниці. Тіла було так понівечено й спотворено, що важко було й впізнати. Але вона знайшла тіло сина... Не віддали його додому, а повезли в Київ, де й похоронили» [6].

* ОУРФ – Організація українських робітників Франції.

Очевидно, Микола Бублик похований на Аскольдовій могилі [6].

Бурко (Бурко-Корецький) Демид Григорович (1894–1989) – церковний діяч, педагог, поет.

Народився 29 серпня у с. Пирогів на Поділлі (нині село Вінницького р-ну Вінницької обл.). Закінчив Сутисківську другокласну (1909), Вінницьку церковно-вчительську (1913) школи. Під час Першої світової війни після навчання у школі прапорщиків воював на Західному фронті.

У добу Національно-визвольних змагань працював референтом у інформаційному бюро Генерального секретаріату військових справ УНР. Учасник бою під Крутами. Співпрацював з Всеукраїнською Церковною Радою. Навчався на історико-філологічному факультеті Кам'янець-Подільського українського державного університету (1919). У травні 1920 р. був у лавах Волинської дивізії армії УНР. Під натиском більшовиків опинився в Польщі.

Влітку 1921 р. вирішив повернутися до України. Під час переходу кордону був заарештований і ув'язнений у Вінниці. Через рік підпав під амністію, що дозволило продовжити навчання у Кам'янець-Подільському інституті народної освіти на відділі педагогіки.

У 1920-ті рр. працював у різних областях вчителем української мови та літератури в семирічних школах. З 1931 р. обіймав посаду інструктора споживчої кооперації. 1935 р. був заарештований вдруге, проте зумів утекти і переховуватися під чужим ім'ям.

З жовтня 1941 р. – секретар Полтавського єпархіального управління УАПЦ. 1942 р. у Харкові висвячений на священника митрополитом Феофілом (Булдовським). До осені 1943 р. провадив полтавську Свято-Миколаївську церкву. Разом з дружиною були серед організаторів Полтавського українського Червоного Хреста. В місцевій пресі друкував вірші та статті мистецько-культурного напрямку. Восени 1943 р. у Вінниці брав участь у похороні 500 жертв більшовицького режиму, під час панахиди у промові до громади виголосив побажання: «Нехай на їхніх могилах виростуть квіти кращого майбутнього». Невдовзі виїхав до Німеччини.

В 1940-х рр. очолював Миколаївську парафію в таборах для неперевічених. У серпні 1947 р. брав участь в Ашаффенбурзькому соборі, на якому оформилася УАПЦ (соборноправна). Був настоятелем парафій в Інгольштадті, Карлсруе, Людвігсбурзі, Новому Ульмі, духовним опікуном православних українців старечого будинку в Дорнштадті.

У грудні 1956 р. увійшов до складу Вищого церковного управління Української автокефальної православної церкви, а впродовж 1969–1973 рр. виконував обов'язки його голови. 1973 р. був обраний членом Ради митрополії УАПЦ. Друкувався в часописах «Рідна церква», «Українські вісті», «Нові дні».

Головна праця – збірка нарисів «Українська автокефальна православна церква – вічне джерело життя», 1988, Баунд-Брук, США.

Помер 9 червня 1989 р. у м. Штутгарт, де довгий час був настоятелем церкви Святого Духа. Похований на штутгартському цвинтарі Праг [9, с. 387–389; 10].

Залишив спогади про Крути, вперше опубліковані 15 січня 1942 р. у газеті «Голос Полтавщини». Подаємо уривок з них.

...В ті дні збільшувалися частини військ, розвалених російських армій, сараною сунули з південно-західного фронту через Україну, сіючи анархію і безладдя. Вкрай розгнущдані вони отруювали настрої менш свідомих українських вояків, а серед київських робітників, що не меншою мірою були вже здеморалізовані, знайшли своїх однодумців. Ватаги сірої салдатської маси, об'єднавшись з робітниками арсеналу та інших київських заводів, підняли повстання проти Української Центральної Ради. Їм на допомогу рушили з Києва під начальством ката Муравйова, численні большевицькі орди, що ненавиділи українців за їх внутрішню культуру, нищили і пљондрували все українське, хижо кидалися на кожного, від кого чули українську мову, на кому бачили козацький шлик.

На станції Бахмач був перший кривавий бій за Україну. Нечисленні українські частини (один курінь гайдамаків та курінь охочекомонного полку) відходили перед переважаючим у кілька разів ворогом, в напрямку Києва. Тимчасом з Києва підходив студенський курінь (студенти Київських та інших вищих і середніх шкіл) – юнаки сповнені любови до України, але недосвідчені в воєнному ділі. Ці сини вільної української нації, виступаючи на ворога, всі могли сказати словами великого предка Наливайка: «Загину я за рідний край, я відчую це і знаю!...» Але вони йшли... Орди Муравйова навально сунули на Київ і затрималися перед станцією Крути, на якій зупинилися два Козацькі Українські курені і курінь студенський. 29 січня тут зчинився бій, про який важко оповідати. Студенський курінь не встиг спорозити вагонів і розсипатися в розстрільню, як потрапив у смертельну небезпеку. Ворог великою силою вдарив у фланг. Для прикриття його було кинуте сотню козаків – охочекомонників, але становище не покращало, бо ворог скрізь переважав людьми і зброєю. Козаки і студенти билися як леви. Втомлювались від безнастанного набивання рушниць. Передні ряди ворогів падали, а за ними йшли нові, вискакуючи з-за стовбурів старих верб та верболізів. Постріли з кулеметів, рушниць, тріск гранат змішувалися зі стогоном умираючих... «Солдати расейської революційної армії» – як вони себе називали, позвірячому кидалися із багнетами на студентів, що вистрілявши всі набой останніми вбивали себе й падали зі словами: «За тебе, Україно, складаю руки»... [11, с. 216–217].

Гончаренко Аверкій (Оверко) Матвійович (1890–1980) – військовий діяч.

Народився 22 жовтня у с. Дашенки на Полтавщині (нині село Прилуцького р-ну Чернігівської обл.). Після закінчення Чугуївського піхотного училища доля надовго пов'язала його з Поділлям: служив у Тульчині в 76-му піхотному Кубанському полку (1912–1914). Був учасником Першої світової війни у чині командира 4-го батальйону 260-го піхотного Брацлавського полку.

Підтримав Визвольні змагання 1917–1921 рр. Долучився до створення Першої юнацької військової школи ім. гетьмана Б. Хмельницького, учні якої доблесно захищали станції Бахмач та Крути. Взимку 1917–1918 рр. брав участь у захисті Києва від більшовицьких загонів М. Муравйова, зокрема командував українськими військовими частинами у бою під Крутами.

Згодом займав різні становища в управі українських військових сил: повітовий комендант міста Летичів (осінь 1918), комендант Подільської губернії (січень – липень 1919), начальник канцелярії Головного Отамана Симона Петлюри (1919), курсовий старшина Кам'янець-Подільської спільної юнацької школи (1920–1921), яка у травні – червні 1920 р. дислокувалася у Вінниці.

У 1920–1930-х рр. – учасник кооперативного руху на Львівщині. Під час Другої світової війни – старшина 30-го полку 1-ї Української дивізії УНА.

Емігрував спочатку до Великої Британії, а 1952 р. – до США, разом з дружиною Зінаїдою та донькою Вірою. Один з організаторів Фонду допомоги українським інвалідам, співголова Клівлендської (штат Огайо) станиці Братства колишніх вояків 1-ї Української дивізії УНА.

Помер 12 квітня 1980 р. Похований на українському кладовищі Петра і Павла у м. Парма (штат Огайо, США). У США мешкає онука Зоряна [12, 13, 14].

Залишив спогади та статті про бій під Крутами. Подаємо уривок зі статті «Бій під Крутами», вперше опублікованої 1938 р. у Варшавському часописі «За державність» (зб. № 9).

«Студентська сотня в числі 115-130 людей прибула на ст. Крути 27-го січня 1918 р. о четвертій годині ранку.

Мені особисто треба було вирішити, куди приділити Студентську сотню. Я стояв перед альтернативою: можна було влити її до юнаків, так би мовити, поповнити школу, а можна було дати її як окрему сотню на ділянку оборонної лінії. До цього другого висновку я прийшов з міркувань чисто військового характеру. Молодий вояк, без огляду на його індивідуальність, у критичній хвилині піддається паніці. Таких хвилин я передбачав забагато. Паніка ж під час бою є явищем заразливим і в результаті дає ганебну втечу.

Тому то командирові студентської сотні дав я відтинок, найменше загрожений зі сторони противника. Познавкомив командира сотні із ситуацією, поінформував, звідки і як буде діставати набої, куди направляти поранених, з ким держати зв'язок, а на випадок відвороту, як вивести сотню з бою. Для зв'язку зі мною він призначив трьох студентів, а між ними був і мій брат (Федір Гончаренко. – Авт.); його, з огляду на моє становище, як командира, я був змушений відіслати до сотні назад, прощаючи його поглядом, як виявилось, навіки» [2, с. 212].

Лукаsevич Левко Євменович (1896–1982) – економіст-статистик, професор, ройовий студентської сотні у бою під Крутами.

Народився 14 лютого в Києві. Син лікаря Євмена Лукаsevича (1871–1929), міністра охорони здоров'я УНР і посла УНР у Швейцарії (1918–1919). Навчався у 4-й Київській гімназії. 1916 р. у складі 288-ї

пішої саперної Пермської дружини воював на Південно-Західному фронті. У березні 1917 р., внаслідок поранення, потрапив до київського госпіталю. Одужавши, вступив до Бойового куреня (квітень 1917 р.), у складі якого охороняв будівлю УЦР та придушував більшовицьке повстання в листопаді 1917 р. у Києві. Одночасно продовжував навчання в престижній 2-й Київській українській гімназії ім. Кирило-Мефодіївського братства. У січні 1918 р. вступив до Студентського куреня Січових Стрільців та брав участь у бою під Крутами. У складі помічного відділу при Гайдамацькому коші, який злився згодом з дивізією О. Натієва та з групою полковника Болбочана, звільняв Лівобережжя від більшовицьких військ (лютий – березень 1918 р.). З кінця 1918 р. до весни 1919 р. студіював математику у м. Фрібург (Швейцарія), згодом – при українській дипломатичній місії в Празі. У січні 1920 р. розпочав навчання на філософському факультеті (відділ слов'янської філології) Празького університету, але через матеріальну скруту залишив навчання і переїхав до Польщі, де влаштувався працювати в торговельно-економічній місії УНР. Наприкінці 1920 р. переїхав до Чехословаччини. Відновив філологічні студії та розпочав навчання на відділі економіки країн Близького Сходу Чеського дипломатичного інституту. В Празі взяв за дружину співробітницю української дипломатичної місії, з якою записався до Українського Вільного Університету (Прага). 1924 р. завершив навчання, але не зміг знайти роботу. Повернувся до Польщі, влаштувався на роботу до банку та паралельно навчався на філологічних курсах Варшавського університету.

У 1930-ті рр. – доцент кафедри економічної географії в Східному інституті у Варшаві, активний член української секції. 1935 р. з дружиною повернувся до Праги. Під час німецької окупації перебував у Вінниці у якості співробітника Головної управи цукрової промисловості України (1941–1942).

1968 р. був заарештований за доносом, але звільнений з огляду на похилий вік. Помер 2 червня 1982 р. у Празі.

Дружина Стефанія Лукасевич (1900–1982) – перекладачка, активістка українських громадських організацій, клубів, товариств у Польщі та Чехословаччині. 1925 р. подружжя Лукасевичів втратило єдину доньку.

За участь в Українській революції нагороджений хрестом Симона Петлюри. Автор низки науково-статистичних статей, книги спогадів «Роздуми на схилку життя» (Нью-Йорк, 1982). Писав статті про події та учасників Української національної революції 1917–1921 рр. до «Вістей Комбатанта» під псевдонімом «Крутянець» [15, 16, 17].

1973 р. з нагоди 55-річчя бою під Крутами опублікував у часописі «Вісті комбатанта» (Ч. I–II) статтю «Думки в 55-ліття українських Тернопілів» під псевдонімом «Крутянець».

У книзі «Роздуми на схилку життя» є розділ «Бій під Крутами. Повстання більшовиків у Києві». Уривки з якого подаємо.

«23 (28. – Авт.) січня Студентський курінь Січових Стрільців розташувався на ст. Крути із потягом, який складався з кільканадцяти вагонів, серед яких був вагон з амуніцією і два санітарні

вагони Червоного Хреста, побільшені загони Вільного козацтва. Всіх нас було десь понад 300 вояків при трьох гарматах, кільканадцяти кулеметах та чотирьох конях. Нашим завданням було чинити опір ворогові і стримати його до того часу, коли прийде поміч Гайдамацького коша.

Як тільки приїхали ми до Крути, був наказ нашого командування приступити до копання шанців для належного укріплення перед ворогом, сили якого наближались під Крути, як сповістила кінна розвідка. Шанці ми копали до пізнього вечора по двох сторонах високого залізничного насипу, приблизно два кілометри на північ від ст. Крути, в напрямку залізничної зупинки Пліски, яка була під контролем нашого імпровізованого панцирного потягу. Потяг складався з паротягу і однієї платформи з гарматою та двома кулеметами. Платформа, зі всіх сторін обкладена мішками з піском, служила для захисту. Увечері розвідка принесла відомості про те, що сили ворога вже під зупинкою Пліски. Ніч пройшла в гарматній стрілянині з ініціативою на нашому боці та незначній рушничній стрілянині ворожих розвідок.

Кожен з нас, учасників бою під Крутами, напевно, добре пам'ятає старшину-гарматчика Богданівського полку в синьо-жовтому кашкеті, який, ще з одним вояком на нашому панцеровому потязі, під сильним обстрілом ворога нищив картечкою спроби більшовиків зіпсувати зв'язок поміж двома відтинками нашої лінії, обабіч високого залізничного насипу. Дотепер пригадується його силует у нічному відблиску стріляючої гармати. Був це добрий і відважний артилерист сотник Лощенко.

День 29 січня 1918 року видався похмурий і неспокійний. Ми промерзли в шанцях після ночі. З відомостей розвідки та по рухах ворога було зрозуміло, що мусить відбутися рішучий бій – перший бій московсько-української війни...

... Від дев'ятої години ранку ворог почав обстрілювати наші позиції сильним рушничним вогнем. Потім розпочав артилерійську підготовку, ведену досвідченою рукою, яка тривала майже до кінця бою. Ворог обстрілював наш тил – залізничну станцію і потяг, який мусив від'їхати на значну віддаль у південному напрямку.

Наша єдина діюча гармата, що відповідала ворогові, була розташована високо на залізничному насипі, її добре бачили як ми в шанцях, так і ворог. Вона була під сильним обстрілом. Шмигаючи то вперед, то назад, вона додавала відваги та настрою. Коли затихала – гадалося, що замовкла назавжди, але вона знову розпочинала вогонь... Десь біля десятиї-одинадцятої години бій розгорівся вповні. Ворог намагався два рази перейти в наступ на нашому лівому відтинку, але був стриманий вогнем...

В середині бою наша гармата перестала стріляти, бо наш «панцирний потяг» вернувся на станцію. Здається, хтось з obsługi був поранений. Пізніше ми довідались, що станція була загрожена ворогом, який наближався до неї з правої сторони. Бій розвинувся з новою силою. Ворог застосував кулемети, яких мав переважаючу кількість, і почав наступ. Густою лавою він посувався вперед без

огляду на втрати від вогню нашої, рідко розсіяної лінії в шанцях. У міжчасі було знищено кулеметним вогнем зв'язок з правим відтинком. Наш старшина не мав уже зв'язку і не знав, що діється праворуч залізничного насипу. Власне, в цьому часі нам найбільше бракувало гармати. До того ж у нас починали кінчатися запаси набоїв, постачання яких від станції припинилося... Ворожі сили, наступаючи на наші лінії шанців по обох сторонах залізничного насипу, спочатку звернули увагу на правий відтинок, який був слабший, бо складався майже виключно з учнів та студентів мало обізнаних з військовою справою. Більшовики, можливо, за допомогою розвідки, про це довідались, або, ще простіше, зорієнтувались під час бою, чому й сконцентрували увагу на правий відтинок, який оточили з трьох сторін, зайняли станцію і правий відтинок притиснули до високого залізничного насипу. Подібний маневр оточення вони намагались застосувати ще на початку бою теж стосовно нашого відтинку, але постава юнаків цьому перешкодила. У кінцевій фазі бою ворог знову намагався оточити наш відтинок, але старшина Гончаренко зауважив цей маневр і, зосередивши вогонь на лівий бік відтинку, дав наказ до відступу... Кілька кілометрів відступу здавались вічністю. Коли ми були біля потягу, який чекав на нас десь далеко в полі, мало у кого лишилось по три-п'ять куль... Мало нас зустрілось товаришів – учасників бою під Крутами. Ті, що лишились живими після трагічного бою, розпорошились по різних військових частинах по всій Україні, а пізніше дехто загинув у дальшій боротьбі з російською навалою... [18, с. 61, 62, 64, 67].

Магаляс Стефан Дем'янович (архімандрит Святослав; 1898 – 1970-ті ?) – хорунжий армії УНР, церковний діяч.

Народився 15 вересня у с. Лукашівка Липовецького повіту Київської губернії (нині село Вінницького р-ну Вінницької обл.). З травня 1917 р. був у лавах Українського Війська, в 3-му пішому полку ім. П. Дорошенка. Брав участь у боях у Києві (осінь 1917 р.), під Крутами (січень 1918 р.), за Умань (осінь 1918 р.). 1919 р. перебував у складі 1-ї Запорізької дивізії, а 1920 р. – в інформаційному відділі ставки Головного Отамана у якості старшини для доручень. Після поразки Визвольних змагань емігрував на Захід. Душпастирську освіту здобув у польських таборах інтернованих вояків УНР. Після Другої світової війни оселився в Канаді. Служив ігуменом монастиря в Гримсбі (провінція Онтаріо, Канада). Займався громадською роботою, зокрема, довгий час був начальником канцелярії Головної управи Союзу бувших українських вояків (СБУВ). 21–23 листопада 1952 р. у Торонто організував 1-й з'їзд СБУВ. Згодом переїхав до США, де служив при церквах св. Трійці в Буффало, св. Володимира в Чикаго. У 1960-х рр. – настоятель української православної громади при Церкві св. Миколая в Маямі (штат Флорида). Помер у 1970-х рр. і похований, очевидно, біля православної церкви, яку звів у Маямі [19, 20, 17].

Монкевич Борис Григорович (1896–1971) – письменник, сотник Армії УНР.

Народився 25 березня у с. Баговиця на Поділлі (нині село Кам'янець-Подільського р-ну Хмельницької обл.). До 1910 р. мешкав у

Кам'янці-Подільському, а потім переїхав до Одеси, де закінчив реальну (1915) та військову (1916) школи. Учасник Першої світової війни. Підтримав Національно-визвольні змагання: 1917 р. – хорунжий 1-го Гайдамацького куреня в Одесі, 1918 р. – у складі полку ім. П. Сагайдачного в Києві. В січні 1918 р. брав участь у вуличних боях, у бою під станцією Крути на Чернігівщині. Подальша доля пов'язана з 4-м Запорозьким ім. гетьмана Б. Хмельницького полком 1-ї Запорозької дивізії Запорозького корпусу, у складі якого пройшов великий бойовий шлях, увесь час на передовій. Учасник Першого зимового походу Армії УНР тилами Добровольчої та Красної армій (грудень 1919 р. – травень 1920 р.). За бойові заслуги отримав підвищення до рангу сотника. У листопаді 1920 р. інтернований до польських таборів. Рік потому звільнений.

Навчався на математичному факультеті Варшавського університету, на архітектурному факультеті Варшавського політехнічного інституту. 1924 р. намагався вступити на лісовий відділ агрономічно-лісового факультету Української господарської академії у Подєбрадах (Чехословаччина), але отримав відмову. У Польщі активно співпрацював з українськими організаціями, зокрема, 1934 р. брав участь у з'їзді членів Українського воєнно-історичного товариства. Написав спогади про події Української революції 1917–1921 рр.

Виїхав до Канади. Помер 7 лютого 1971 р. Похований у м. Монреаль на цвинтарі Mount Royal Cemetery.

Автор статей та книг спогадів «Крути: з давно пережитого» // «Календар Червоної Калини на 1923 р.», «Слідами новітніх запорожців: похід Болбочана на Крим» (Л., 1928; Нью-Йорк, 1956; з позиції військового детально описав десятки переможних боїв за участі запорожців П. Болбочана), «Спомини з 1918 року» (1928, Львів), «Чорні Запорожці: Зимовий похід і остання кампанія Чорних Запорожців» (1929, Львів). Стаття «Військовий дух і його значіння» (воєнно-науковий журнал «Табір», Варшава, липень 1933 р.), враховуючи реалії сьогодення, є як ніколи актуальною [21, 22].

Подаємо уривки зі статті «Бій під Крутами», опублікованої в газеті «Поступ» 1929 р.

«Був уже вечір, коли невелика горстка відступаючих козаків, переслідувана ворогом, підійшла з пораненими до поїзда. Дали наказ сідати до вагонів. В останніх вагонах поставили кулемети, які своїм вогнем стримували лави наступаючого ворога. Поїзд помалу від'їхав, знищуючи по дорозі залізничний шлях, бо про дальший активний спротив не можна було і думати.

Над полоненими більшовики довго знущалися і на другий день 27 студентів розстріляли, а їхні трупи заборонили селянам ховати. Сім чоловік поранених відправили в Харків на лікування...

По звільненні України від московського наїзду у 1918 р. виникла думка відшукати й достойно поховати ці перші жертви українсько-московської війни в золотoverхому Києві.

Кілька вагонів заставлено густо трупами і протягом кількох днів батьки й родини розпізнавали своїх близьких. Відшукано не

всіх, бо одні невідомо де були розстріляні більшовиками і потайки поховані селянами.

Всіх полонених замордовано звірячим способом: вони були з розбитими головами, повибиваними зубами, повиколюваними очима. Кілька трупів не вдалося розпізнати, так вони були понівечені.

Урочистий похорон відбувся за державний кошт, при великій участі київського громадянства, делегацій, уряду і війська.

Заходами комітету по вшануванню пам'яті полеглих мав будуватися величезний пам'ятник, але ворожа окупація це унеможливила.

Але вічний пам'ятник вони собі збудували в нашій історії. Ці українські Тернопіли будуть завжди жити в нашій пам'яті. І коли Україна стане вільною в сім'ї вільних народів, наші кобзарі в народних думах рознесуть славу про цих юних борців по цілій Україні, бо, Шіллер: «Що невмирущо має жити в пісні, мусить загинути в житті».

Всіх їх разом поховано на Аскольдовій могилі над Дніпром, відкіля відкривається широкий краєвид на Чернігівщину, де вони поклали своє життя за рідний край» [23].

Отамановський Валентин Дмитрович (1893–1964) – юрист, історик, краєзнавець, бібліограф, громадський і політичний діяч.

Народився 27 лютого в с. Мала Яблунівка Київської губернії (нині в межах міста Сміла Черкаської обл.) у багатодітній сім'ї дрібного службовця (рахівника) цукроварні графів Бобринських.

Після закінчення 5-ї київської гімназії (1912) вступив до Університету св. Володимира, а через рік перевівся до Київського політехнічного інституту. З 1917 р. студіював право в Київському університеті, а в 1918–1920 рр. – у Віденському. Активний учасник Визвольних змагань, зокрема, у квітні 1917 р. увійшов до складу Української Центральної Ради від «самостійників», а в січні 1918 р. брав участь у бою під Крутами. Впродовж 1916–1920 рр. співпрацював з видавництвом «Вернигора» (дирекція знаходилась у Відні), де на той час друкувалися шкільні підручники для України. Разом з Ігорем Федівим написав історичну повість у 3-х частинах «Син України» (К., Кам'янець, Відень, 1919; Авґсбург, 1946; Л., 1992).

1920 р. переїхав до Вінниці. Був фундатором і керівником Вінницької філії Всенародної бібліотеки України ВУАН (1923) та Кабінету вивчення Поділля при ній (1924). Став відповідальним секретарем окружної комісії з увічнення пам'яті М. Коцюбинського, співініціатором створення меморіального музею та спорудження пам'ятника письменнику у Вінниці. Засновник і редактор серії краєзнавчого видавництва «Енциклопедія поділлязнавства» (1924–1929). Досліджував історію становлення міського устрою та поширення Маґдебурзького права в Україні загалом і на Поділлі зокрема, історію Вінниці XIV–XVII ст., творчість історика і краєзнавця Й.-А. Ролле.

1929 р. був заарештований у справі «Спілки визволення України», засуджений до 5 років ув'язнення. Після закінчення терміну був на засланні у м. Казань (Татарстан, РФ). У 1934–1947 рр. працював у науковій бібліотеці Казанського університету. 1945 р. екстерном склав іспити у Краснодарському педагогічному інституті (РФ) й отримав

диплом історика. Далі викладав іноземні мови у вищих навчальних закладах у Сімферополі та Саратові. Впродовж 1958–1964 рр. – завідувач кафедри латинської мови Харківського медичного інституту. Помер 10 березня 1964 р. у Харкові. Реабілітований 1989 р.

Науковий доробок становить понад 50 праць з краєзнавства, історії медицини та аптечної справи.

Ім'ям Валентина Отамановського названо вулиці у Вінниці (2015), Києві (2017), Харкові, Смілі (2024), а також Центр медичного краєзнавства Харківського медичного університету (2018).

Вперше матеріали В. Отамановського потрапили до Вінницького обласного краєзнавчого музею (ВОКМ) 1993 р., а останній експонат поповнив фондову збірку у грудні 2023 р. Над формуванням комплексу матеріалів про знаного вченого працювали науковці музею Людмила Кароєва, Катерина Висоцька, Віктор Косаківський, Юрій Савчук. Останній, зокрема, привіз 1992 р. рукопис книги «Вінниця у XIV–XVII ст.», яка згодом була опублікована. У 1990-х рр. племінниця Отамановського – Валентина Йосипівна Савицька – передала музею світліни з родинного архіву та поштові листівки, надіслані Валентином Дмитровичем впродовж 1957–1963 рр. рідній сестрі Ганні Дмитрівні Савицькій та її доньці Валентині. Нині комплекс Валентина Отамановського нараховує 81 предмет основного фонду та 19 експонатів – на тимчасовому збереженні у фондах ВОКМ. Серед них особливо цінними є матеріали зі слідчого фонду архіву КДБ (Т. 149) по справі СБУ, по якій 1929 р. проходив Валентин Отамановський – «Автобіографія ув'язненого В. Д. Отамановського», «Моє каяття», «Наукова та науково-громадська праця В. Д. Отамановського». Зазначені матеріали увійшли до збірника наукових праць «Подільська старовина», виданого ВОКМ 1993 р. з нагоди 100-річчя від дня народження вченого [24, 25, 26].

Оверко Гончаренко у спогадах про Крути так згадував Валентина Отамановського: *«В цій великій напруженні юнак Валентин Отамановський (Отамановський. – Авт.) (студент Університету св. Володимира) подав мені телеграму, з якої я довідався, що Шевченківський полк з Ніжина виступив на з'єднання з наступаючими на нас більшовиками, себто, наступає на нас із запллля. Отамановський був дуже відважний, а що найважливіше було у ньому цінного – це завжди прекрасний гумор. В цій рішальній хвилині він почав порівнювати наш бій з боями шведів і наших з москвинами під Полтавою... Та не було часу. Треба було йому сказати про правдивий стан нашого положення: наступ більшовиків не припиняється, Шевченківський полк є в двогодинній їзді від нас, повний потяг наших поранених бійців потребує опіки. Усе, що лишилося, не мало змоги впродовж цілого дня через часті атаки противника на найменший перепочинок. Отже, мушу вивести їх з бою без дальших втрат у людях і приготуватись для з'єднання з Чорними Гайдаками в команді Симона Петлюри, які були вже на ст. Бровари...»*

Отамановського я послав ще завідна до Студентської сотні з наказом про відступ на вказане їй місце. Відворот Студентська сотня мала розпочати першою. Сотник Лощенко ще за

дня мусів від'їхати. З від'їздом нашої гармати по цілому фронті посилюється енергійний наступ противника. Скрізь відчувався приплив нових сил» [2, с. 213–214].

Пурик-Пуриченко Сидір (?–1918) – учасник бою під Крутами.

Народився у с. Саливонки (нині село Білоцерківського р-ну) на Київщині. Під час Першої світової війни служив фельдшером у м. Могилів-Подільський. З 1917 р. студент Українського народного університету в Києві, член Всеукраїнської фельдшерсько-акушерської спілки. У бою під Крутами потрапив у полон. Закатований більшовиками. Влітку 1918 р. Могилів-Подільське товариство «Рідна стріха» заснувало фонд вшанування його пам'яті [27].

У газеті «Нова Рада» у березні 1918 р. було опубліковано жалобне оголошення: *«Комітет Всеукраїнської фельдшерсько-акушерської спілки з глибоким жалем сповіщає про смерть... членів спілки – Пурика (Сидор Пурик-Пуриченко. – Авт.), Пітенка, Сірика, Головащука, Дикого й Чижова, забитих в бою під Крутами. Похорон відбудеться у вівторок 19-го (6) березня с. р. всіх товаришів просять взяти участь в жалібній процесії, яка рушить з пасажирського вокзалу о 2 год. дня до Аскольдової Могили»* [5, с. 101].

Соколовський Анатолій (Анатоль) (1897–1921) – хорунжий армії УНР.

Народився 8 липня 1897 р. у с. Курилівці (можливо село Крикливець? – Авт.) Ольгопільського повіту на Поділлі. Закінчив Ольгопільську початкову школу. Учасник Першої світової війни. Влітку 1916 р. разом із однополчанами відзначився в Брусилівському (Луцькому) прориві в бою на Стоході проти австро-німецьких військ. В роки Визвольних змагань під час українізації війська служив у підготовчій команді. Брав участь у роззброєнні більшовиків у Києві. Учасник бою під Бахмачем та Крутами. За часів Гетьманату поступив до гарматної бригади Запорізького корпусу. Згодом поступив до Спільної Військової Юнацької Школи (1919), що готувала старшин. У листопаді 1919 р. під Проскуровом у бою з денікінцями потрапив у полон. На станції Жмеринка з полону втік і дістався до українських військ. Продовжив навчання у Кам'янець-Подільській пішій Юнацькій Школі (1920), де відзначився добрими успіхами і товариськістю: «як портопей-юнак підтримував гарні відносини з юнаками, як начальник, як товариш». В інтернованих таборах у Польщі 28 травня 1921 р. отримав звання хорунжого. Як старшину його було приділено до 6-ї Стрілецької дивізії. Загинув 6 листопада 1921 р. у бою під Коростенем під час Другого зимового походу [7, с. 26].

Стали пророчими слова Аверка Гончаренка про крутян: «Бойовий наказ наша молодь виконала, а пам'ять полеглих, оповита ореолом слави, стала зразком для майбутніх поколінь!» [2, с. 215]. Сьогодні їхній приклад жертвності за рідну Україну наслідують тисячі захисників у запеклій боротьбі з російськими загарбниками.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Маланюк Є. Крути. Народини нового українця. – Прага, 1941. – 34 с. [Електрон. ресурс] – Режим доступу: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/27760/file.pdf>
2. Гончаренко А. Бій під Крутами. // Крути. Січень 1918 року: документи, матеріали, дослідження, кіносценарій. Упоряд. Я. Гаврилюк. – К.: Вид. центр. «Просвіта», 2008. – С. 209–215
3. Л[оськ]ий І. Крути. Уривок зі споминів // Літопис Червоної калини. – Львів, 1932. Ч. 2. – С. 2–5. [Електрон. ресурс] – Режим доступу: https://shron1.chtyvo.org.ua/Litopys_Chervonoj_Kalyny/1932_Chyslo_02.pdf?
4. Михайлик М. День 29 січня 1918 року. // Літопис Червоної калини. – Львів, 1932. Ч. 2. – С. 11–13. [Електрон. ресурс] – Режим доступу: https://shron1.chtyvo.org.ua/Litopys_Chervonoj_Kalyny/1932_Chyslo_02.pdf?
5. Крути. Січень 1918 року: документи, матеріали, дослідження, кіносценарій. Упоряд. Я. Гаврилюк. – К.: Вид. центр. «Просвіта», 2008. – 840 с.: Іл.
6. Бублик Ю. Микола Бублик – герой Крут. // Інтернет-видання Полтавщина. – 2023. 29 січ. [Електрон. ресурс] – Режим доступу: <https://blog.poltava.to/bublyk/15693/>
7. Гриць Гладкий. На руїнах. Присвята Листопадовій повстанчій групі 1921 р. на Волині. – Видання Культурно-Освітнього Відділу 6-ої Стрілецької Дивізії. – Б. м., б. р. – 31 с.
8. Шлях перемоги. – 1963. – 8 грудня. (49). [Електрон. ресурс] – Режим доступу: file:///C:/Users/User/Downloads/1963_12_08.pdf
9. Бурко Д. Українська автокефальна православна церква – вічне джерело життя. – Саут-Бавнд-Брукс: Видавничий фонд Владики Мстислава УАПЦ в діаспорі, 1988. – 392 с.
10. Бурко (Бурко-Корецький) Демид / С. І. Білокінь // Енциклопедія історії України. – К.: Наукова думка, 2003. – Т. 1. [Електрон. ресурс] – Режим доступу: <http://www.histori.org.ua/?termin=Burko>
11. Бурко Д. Трагедія під Крутами // Крути. Січень 1918 року: документи, матеріали, дослідження, кіносценарій. Упоряд. Я. Гаврилюк. – К.: Вид. центр «Просвіта», 2008. – С. 216–217
12. Гончаренко Аверклій (Аверко) Матвійович / О. Федоришен // Українська революція (1917–1921) в іменах: вінницькі сторінки: біогр. довід. / упоряд. Т. Р. Кароева, відп. за вип. Ю. А. Зінько; Вінниц. міськ. рада, Центр іст. Вінниці, Вінниц. держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського. – Вінниця: ТОВ «ТВОРИ». 2019. – С. 56–57
13. Трегубова Я. Від Крут до Огайо. Невідомі факти про легендарного командира Аверкія Гончаренка. – 29 січня 2021 р. – [Електрон. ресурс] – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/biy-pid-krutamy-averkiy-honcharenko/31075486.html>
14. Гончаренко Аверкій (Оверко) Матвійович / Р. М. Коваль // Енциклопедія Сучасної України [Електрон. ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К.: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-30835>

15. Лукасевич Л. Роздуми на схилку життя. Нью-Йорк – С. Бавнд Брук, 1982. – 342 с.
16. Свобода. 1983. 23 березня
17. Юзич Ю. Ті, що вижили. 37 портретів крутян. // Історична правда. – 30 січня 2018. [Електрон. ресурс] – Режим доступу: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2018/01/30/151971/>
18. Лукасевич Л. Бій під Крутами. Повстання більшовиків у Києві // Лукасевич Л. Роздуми на схилку життя. Нью-Йорк – С. Бавнд Брук, 1982. – С. 61–67
19. Бюлетень Союзу Бувших Українських Вояків у Канаді. – 1961. Торонто – Ч. 8. С. 24
20. Тинченко Ярослав. Офіцерський корпус Армії УНР (1917–1921) Кн. 2. Київ. – 2011. – 412 с.
21. Коваль Р. Борис Монкевич. Військовий та історик // Коваль Р. Багряні жнива української революції. – [Електрон. ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrlife.org/main/evshan/zhnyva96.htm>
22. Монкевич Борис Григорович / Р. М. Яців // Енциклопедія Сучасної України [Електрон. ресурс] / Редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2019. – Режим доступу : <https://esu.com.ua/article-69174>
23. Монкевич Б. Бій під Крутами. «Поступ». Львів, 1929. Ч. 2. Скорочено. [Електрон. ресурс] – Режим доступу: <http://kruty.org.ua/spogady/60-2008-10-04-20-48-42>
24. Вінницький обласний краєзнавчий музей. Д. 4678, Д. 4680
25. Кароєва Л. Р., Шпильова Л. М. Валентин Дмитрович Отамановський // Подільська старовина. – Вінниця, 1993. – С. 6–13
26. Валентин Отамановський / С. П. Шароварська // Вінниця у спогадах. Упоряд. В. Колесник. – Т. III: 1920 – 1950-ті рр. – Вінниця: Віноблдрукарня, 2019. – С. 298
27. Скальський В. Боронячи Україну від насильників. Наші перші «кіборги» / Історична правда. – 2017. – 29 січня. [Електрон. ресурс] – Режим доступу: https://www.istpravda.com.ua/articles/2017/01/29/149504/view_print/

Олена Стадник, Наталія Кузьминець

ДІЯЛЬНІСТЬ УРЯДУ ДИРЕКТОРІЇ У ВІННИЦІ

Анотація. У статті відображено реалії історичних подій перебування Директорії УНР у Вінниці, проаналізовано її діяльність. Увагу зосереджено на висвітленні важливих питань державотворення та проведенні національної та культурної політики уряду.

Ключові слова: Директорія, Поділля, Вінниця, Українська Народна Республіка.

Olena Stadnyk, Natalia Kuzminets

ACTIVITIES OF THE DIRECTORY GOVERNMENT IN VINNYTSA

Abstract. The article reflects the realities of the historical events of the stay of the UNR Directory in Vinnytsia, analyzes its activities. Attention is